

УДК 658.14/.17:334.72-047.37

О. В. Шишкіна, канд. екон. наук

А. А. Баранець, студентка

Чернігівський національний технологічний університет, м. Чернігів, Україна

ДОСЛІДЖЕННЯ СУТНОСТІ ФІНАНСОВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ СУБ'ЄКТІВ ПІДПРИЄМНИЦЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Е. В. Шишкіна, канд. экон. наук

А. А. Баранец, студентка

Черниговский национальный технологический университет, г. Чернигов, Украина

ИССЛЕДОВАНИЕ СУЩНОСТИ ФИНАНСОВОЙ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ СУБЪЕКТОВ ПРЕДПРИНИМАТЕЛЬСКОЙ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ

Olena Shyshkina, PhD in Economics

Alina Baranets, student

Chernihiv National University of Technology, Chernihiv, Ukraine

RESEARCH ESSENCE OF FINANCIAL ACTIVITIES OF BUSINESS ENTITIES

Розглянуто дефініцію «фінансова діяльність підприємства». Уточнено сутність поняття «фінансова діяльність підприємства». Структуровані цілі, завдання і напрями фінансової діяльності, уточнено їх сутність і зміст. Досліджено взаємозв'язок і взаємодію фінансової діяльності з інвестиційною та операційною. Сформульовано основні проблеми здійснення фінансової діяльності і запропоновано напрямки їх вирішення.

Ключові слова: фінансова діяльність; операційна діяльність; інвестиційна діяльність; функціонування; розвиток; фінансові ресурси.

Рассмотрена дефиниция «финансовая деятельность предприятия». Уточнена сущность понятия «финансовая деятельность предприятия». Структурированы цели, задачи и направления финансовой деятельности, уточнены её сущность и содержание. Исследована взаимосвязь и взаимодействие финансовой деятельности с операционной и инвестиционной. Сформулированы основные проблемы осуществления финансовой деятельности и предложены направления их решения.

Ключевые слова: финансовая деятельность; операционная деятельность; инвестиционная деятельность; функционирование; развитие; финансовые ресурсы.

The definition of financial activity of the enterprise has been considered. The essence of the concept of financial activity of the enterprise has been specified. Goals, tasks, and directions of financial activity have been structured; their essence and content have been clarified. The interconnection and interaction of financial activity with investment and operational ones have been investigated. The main problems of financial activity have been formulated and the directions of their solution have been proposed.

Key words: financial activity; operational activity; investment activity; functioning; development; financial resources.

Постановка проблеми. В умовах загострення фінансово-економічної кризи у національній економіці, актуалізується проблема підтримки життєздатності суб'єктів підприємства, яка визначається ефективністю їхньої операційної, фінансової та інвестиційної діяльності. У зв'язку з цим питання удосконалення організації фінансової діяльності підприємства, у взаємодії з операційною та інвестиційною, набуває особливої актуальності.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблеми удосконалення організації фінансової діяльності підприємства знайшли широке відображення у наукових працях таких вітчизняних та іноземних учених, як В. І. Аранчій, І. В. Бланк, Л. С. Мартюшева, Г. М. Азаренкова, А. М. Поддєрьогін, А. Г. Загородній, М. М. Бердар, О. О. Терещенко, В. М. Опарін та багатьох інших [1–9]. Переважна більшість праць присвячена теоретико-методичним і методологічним аспектам визначення сутності фінансової діяльності підприємств, формуванню цілей та основних завдань фінансової діяльності підприємства, проблемам фінансового забезпечення функціонування суб'єктів господарювання тощо. Проте попри значну кількість праць, присвячених проблемам організації фінансової діяльності суб'єктів підприємства, не існує єдиного підходу до визначення сутності дефініції фінансової діяльності підприємства, що потребує уточнення її змісту, функціонального призначення, напрямів організації та діяльності з урахуванням тактичних і стратегічних планів розвитку.

© О. В. Шишкіна, А. А. Баранець, 2017

Метою цієї статті є теоретичне обґрунтування сутності фінансової діяльності суб'єктів підприємництва, уточнення її функціонального призначення, оцінювання її ефективності та формулювання напрямків і цілей розвитку.

Виклад основного матеріалу. В умовах нестабільної економічної ситуації, невизначеності зовнішнього і внутрішнього середовища функціонування економічних суб'єктів, підтримання на належному рівні необхідних для функціонування і розвитку фінансових, матеріальних, енергетичних та інших ресурсів, виникає необхідність удосконалення управління організацією діяльності підприємства.

Кожний суб'єкт підприємницької діяльності потребує раціонального використання наявних фінансових ресурсів, що визначає ефективність діяльності, яка, у свою чергу, залежить від своєчасності та повноти фінансового забезпечення виробничо-господарської діяльності, виконання фінансових зобов'язань перед державою та іншими суб'єктами господарювання й інших факторів.

У науковій літературі можна знайти безліч визначень поняття «фінансова діяльність підприємства», які характеризують різні аспекти фінансово-господарського стану.

Зауважимо, що відсутність єдиного погляду на сутність цієї дефініції ускладнює теоретико-прикладні процеси організації ефективної фінансової діяльності, а отже, потребують уточнення. У таблиці відображено наукові і нормативно-правові аспекти цієї дефініції.

Таблиця

Аналіз сутності поняття «фінансова діяльність підприємства»

Автори, джерела	Визначення	Коментар
1	2	3
Господарський кодекс України [9]	Фінансова діяльність суб'єктів господарювання включає грошове та інше фінансове посередництво, страхування у сфері фінансів і страхування	Діяльність, пов'язана з фінансовим посередництвом
П(С)БО, Мартюшева Л. С., Меренкова Л. О. [1]	Діяльність, яка веде до змін розміру і складу власного та позичкового капіталу підприємства (який не є результатом операційної діяльності)	Діяльність, пов'язана із формуванням та розподілом фінансових ресурсів підприємства
Аранчій І. В. [2]	Особливий вид діяльності персоналу підприємства з формування та використання фінансових ресурсів. Фінансова діяльність повинна бути організована так, аби рішення, що приймаються з управління фінансами, були найефективніші за наявних обмежень, якими є брак коштів у підприємства та особливості середовища бізнесу	Фінансова діяльність розглядається як діяльність персоналу підприємства, що направлена на прийняття найефективніших рішень з управління фінансовими ресурсами
Азаренко Г. М. [3]	Діяльність суб'єкта господарювання, що реалізується шляхом використання відповідних форм і методів фінансового забезпечення функціонування підприємств для досягнення ними основної мети – отримання доходів	Діяльність, що забезпечує функціонування підприємства шляхом використання фінансових інструментів
Поддєрьогін А. М. [4]	Система форм і методів, які використовуються для фінансового забезпечення функціонування підприємств та досягнення ними поставлених цілей	Діяльність, спрямована на досягнення тактичних і стратегічних цілей
Бердар М. М. [5]	Діяльність, пов'язана з організацією фінансів підприємства та здійснення відповідно до цілей і завдань стратегії економічного розвитку господарюючого суб'єкта. Ця діяльність пов'язана із формуванням активів та фінансової структури капіталу	Діяльність щодо формування економічних та фінансових ресурсів, спрямована на реалізацію стратегії економічного розвитку підприємства
Загородній А. Г. [6]	Діяльність, спрямована на забезпечення фінансовими ресурсами поточної операційної, фінансової та інвестиційної діяльності підприємства	Метою діяльності є забезпечення підприємства фінансовими ресурсами
Зятковський І. В. [7]	Діяльність суб'єкта господарювання, пов'язана з мобілізацією фінансових ресурсів, необхідних для виконання завдань, які поставив перед ним його засновник	Під фінансовою діяльністю розуміється мобілізація фінансових ресурсів для задоволення потреб власника

Закінчення табл.

1	2	3
Терещенко О. О. [8]	Фінансова діяльність, яку одночасно розглядають у вузькому та широкому значеннях. У вузькому значенні основний зміст фінансової діяльності полягає у фінансуванні підприємства (надходження власного капіталу із зовнішніх джерел, отримання позик, погашення позик, сплата дивідендів). У широкому значенні під фінансовою діяльністю розуміють усі заходи, пов'язані з мобілізацією капіталу, його використанням, примноженням (збільшення вартості) та поверненням	Діяльність щодо формування фінансових ресурсів підприємства

Джерело: складено авторами на основі [1–10].

Систематизація наведених у таблиці понять дозволяє уточнити цю економічну категорію. На наш погляд, під фінансовою діяльністю підприємства слід розуміти цілеспрямований процес формування та ефективного використання фінансових ресурсів суб'єкта підприємницької діяльності, орієнтованої на ефективне функціонування і розвиток у контексті з обраною фінансовою стратегією.

Виходячи з наведеного визначення можна сформулювати такі основні завдання, які стоять перед підприємством і спрямовані на реалізацію його тактичних і стратегічних цілей:

- пошук резервів мінімізації витрат та збільшення доходів;
- підвищення рентабельності та платоспроможності;
- забезпечення необхідного рівня фінансової стійкості;
- контроль за розподілом та використанням фінансових ресурсів;
- фінансове забезпечення поточної виробничо-господарської діяльності тощо (рис. 1).

Реалізація цілей і завдань фінансової діяльності відбувається у напрямках фінансового планування та прогнозування, аналізу і контролю господарської діяльності та оперативної (поточної) фінансово-економічної роботи. Різноманітність напрямів діяльності великих організацій приводить до формування системи цілей. Так, структурам, орієнтованим на отримання прибутку, необхідно сформулювати цілі в таких напрямках діяльності, які стосуватимуться частки ринку, розробки нової продукції, підвищення якості послуг, підготовки і добору менеджерів, зростання соціальної відповідальності тощо. Натомість некомерційні організації формують цілі, які переважно зорієнтовані на соціальну відповідальність. Зазначимо, що будь-яка орієнтація, що визначається метою, пронизує всі наступні рішення керівників підприємств, організацій та установ. При цьому мета має бути поставлена для кожного виду діяльності, який, на думку компанії, є важливим і виконання якого вона буде контролювати.

За відповідною спрямованістю підприємства у контексті його сфери та видів діяльності, цілі можуть бути стратегічними, тактичними й оперативними.

Стратегічні – орієнтовані на вирішення перспективних масштабних проблем, які надають новий імпульс або змінюють вектор розвитку, якісно змінюють життя й імідж підприємства, наприклад, за рахунок досягнення першості у своїй сфері діяльності, виходу на міжнародні ринки, докорінного оновлення виробничої бази тощо. Стратегічні цілі визначають характер діяльності на перспективу, а їх реалізація потребує великих витрат. Вибір стратегії поведінки фірми – завжди дуже відповідальна та важлива справа, яка передбачає глибоке опрацювання можливих варіантів стратегії і ретельне обґрунтування обраної альтернативи. У стратегічних цілях відбивається зміст практичного менеджменту фірм, його соціальна значущість, рівень орієнтованості на задоволення потреб персоналу фірм, суспільства в цілому, його соціальних груп тощо.

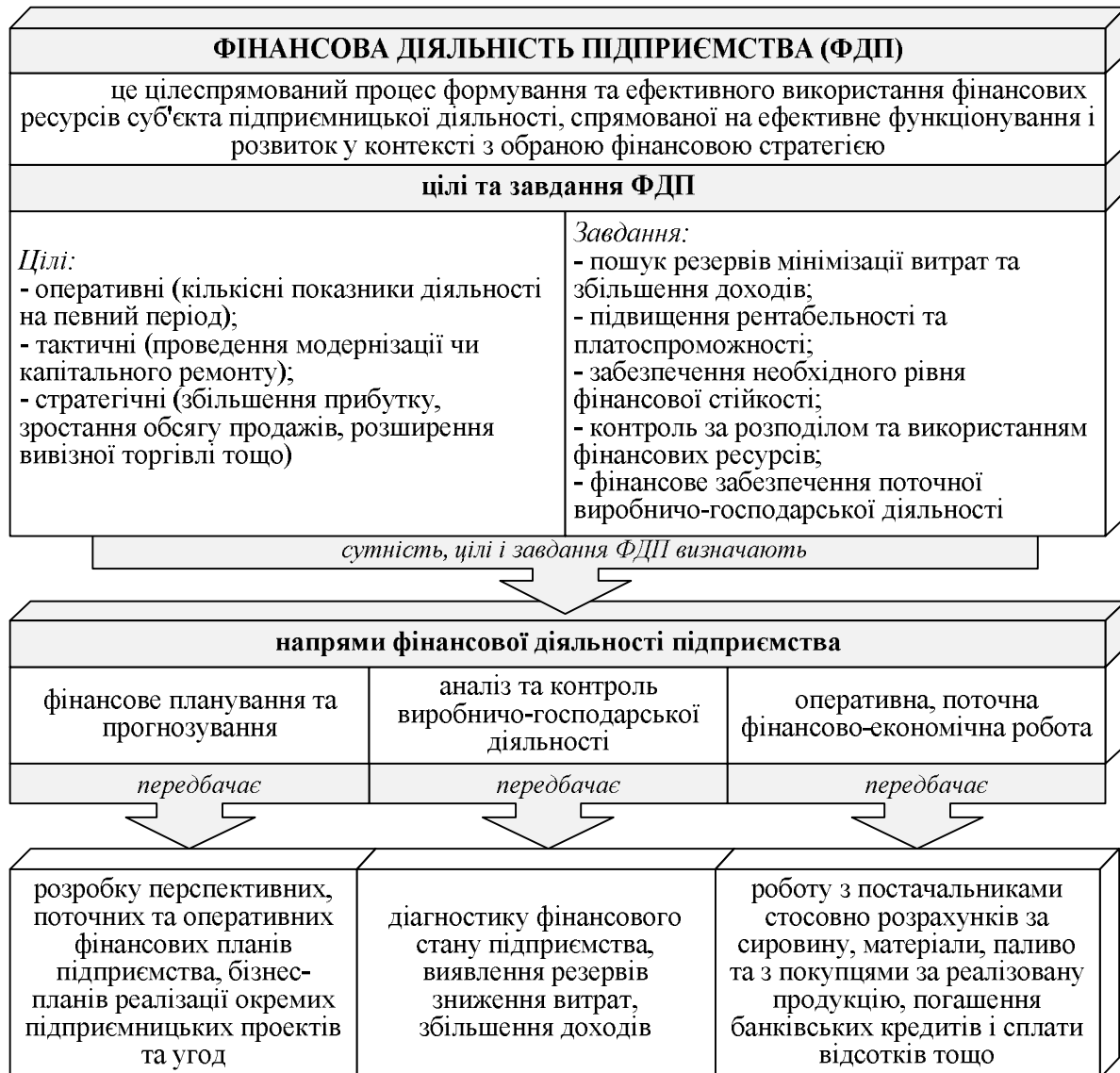

Рис. 1. Суть, цілі, завдання та напрями фінансової діяльності підприємства

Джерело: складено авторами.

Тактичні цілі є проміжними відносно стратегічних і відображують окремі етапи їх досягнення, наприклад, проведення часткового оновлення основних засобів, їх модернізація чи капітальний ремонт.

Оперативні цілі визначаються на основі стратегії розвитку фірми і реалізуються у межах стратегічних ідей та поточних установок. Якщо, скажімо, стратегічні цілі виражають якісні параметри існування фірми, то оперативні цілі, навпаки, – кількісні показники діяльності на певний період. У разі якщо фірма надає пріоритетне значення стратегічним цілям перед поточними, то це означає, що керівництво орієнтує підрозділи і весь персонал на досягнення довгострокового комерційного успіху, високих стандартів діяльності. І, навпаки, орієнтація переважно на поточні ефекти й успіхи означає відсутність у фірми (суб'єкта господарювання) перспективи посісти чільне місце у світі здорового цивілізованого бізнесу. Тому оперативні цілі, пов'язані з вирішенням поточних проблем, описують результати, необхідні для досягнення тактичних і стратегічних цілей підприємства.

На постановку цілей впливає різноманіття факторів, які за своїм складом можуть бути поділені на такі групи:

- бажання суб'єктів управління підприємства (власників і топ-менеджерів);
- можливості підприємства та її структурних підрозділів, а також загальна організаційна культура;
- стан зовнішнього середовища підприємства [10].

Від якості і зваженості постановки цілей значною мірою залежить ефективність фінансової діяльності підприємства. Тому до якості цілей висувуються підвищені вимоги. Найважливіші з них такі:

- конкретність і вимірюваність;
- досяжність (відповідність можливостям підприємства та станом зовнішнього середовища);
- значущість (підвищений інтерес та їх важливість для власників підприємства, суб'єктів управління і персоналу в цілому);
- сполучність (взаємозв'язок усіх цілей підприємства та її структурних підрозділів);
- повнота (охоплення цілями всіх напрямів фінансової діяльності підприємства та всіх її структурних підрозділів).

Для кожного підприємства процес формування організаційних цілей достатньо складний і трудомісткий, проте можна виділити певні спільні риси цього процесу, які будуть притаманними будь-якому суб'єкту підприємницької діяльності. Ці риси знаходять своє відображення в етапах цілеполягання, які містять:

- аналіз факторів, які впливають на постановку цілей;
- постановку генеральної мети організації;
- структуризацію генеральної мети за напрямами та видами діяльності, термінами й іншими ознаками;
- розробку цілей структурних підрозділів підприємства.

Бажання суб'єктів управління підприємством повинні потребує чіткої формалізації. Це дозволить якісно визначити організаційні цілі і досягти їх з найбільшою ефективністю.

Формування цілей і завдань функціонування і розвитку підприємств відбувається з урахуванням основних напрямів фінансової діяльності (рис. 1). Розглянемо зазначені напрями фінансової діяльності підприємства детальніше.

Фінансове планування та прогнозування є однією з найважливіших ділянок фінансової роботи підприємства, у процесі якого визначається загальна потреба у грошових коштах, необхідних для забезпечення нормальної виробничо-господарської діяльності та можливість одержання таких коштів.

Аналіз та контроль виробничо-господарської діяльності підприємства передбачає діагностику його фінансово-економічного становища і спрямований на визначення недоліків і мінімізацію прорахунків, виявлення та мобілізацію внутрішньогосподарських резервів, збільшення доходів та прибутків, зменшення витрат виробництва, підвищення рентабельності, а отже, на поліпшення фінансово-господарської діяльності підприємства загалом. Матеріали зазначеного аналізу є підґрунтям здійснення фінансового планування та прогнозування.

Оперативна, поточна фінансово-економічна робота передбачає проведення всіх видів економічної і фінансової діяльності щодо здійснення поточної діяльності підприємства і містить спектр робіт, починаючи з роботи з постачальниками, закінчуючи розрахунками з усіма кредиторами. Це передбачає виконання певної фінансової роботи.

Фінансова робота являє собою діяльність з управління фінансами фірми, що включає: планування й організацію фінансів, облік фінансових ресурсів, контроль і аналіз ефективності їх використання, регулювання доходів і видатків, стимулювання кінцевих результатів виробництва і т. ін.

Фінансова робота складається з процедур різного рівня складності та різних рівнів відповідальності [10]. На першому рівні відбувається ухвалення фінансових рішень щодо перспектив розвитку і поточної діяльності, залучення і використання фінансових ресурсів, реалізація фінансової політики. Зауважимо, що розробка стратегії і політики розвитку є завданням вищого рівня складності і відповідальності, а отже, його рішення входить у компетенцію фінансового топ-менеджменту підприємства та залежно від існуючої організаційно-управлінської структури підприємства може делегуватися більш низьким ланкам управління.

Зауважимо, якщо в управлінні виробничо-господарською діяльністю керівники підприємства можуть йти на суттєву децентралізацію, тобто делегувати нижчим ланкам, наприклад філіалам, відділенням, іншим підрозділам, широкі повноваження щодо ухвалення управлінських рішень, то фінансова діяльність знаходиться під безпосереднім контролем топ-менеджменту, який координує грошові потоки й ухвалює фінансові рішення щодо розвитку підприємства.

Другий рівень передбачає виконання різного роду фінансових розрахунків, оформлення фінансових документів, складання звітів, тобто більш прості технічні завдання, які вирішують працівники бухгалтерської, фінансової, економічної служб. При цьому деякі з цих завдань можна доручити працівникам інших підрозділів як фінансового, так і нефінансового профілю підприємства.

У процесі виконання фінансової роботи виникає сукупність конфліктів і проблем, що потребують негайного вирішення і можуть спричинити ланцюгову реакцію, здатну призвести до втрати доходів (прибутків, капіталу). Зокрема, за дослідженнями М. Саткліфа та М. Доннеллана, більшість підприємств у своїй діяльності мають конфлікт у двох сферах [10]. А отже, на їх думку, значна увага повинна приділятися керівництву і стратегії, при цьому одночасно зосереджуватися увага на базових функціях фінансової діяльності і бухгалтерського обліку. Їхні дослідження на базі Accenture (консалтингової компанії, що надавала послуги організаціям щодо консультивання у сферах стратегічного планування, оптимізації й організації аутсорсинга бізнес-процесів, управління взаємозв'язків з клієнтами, менеджменту персоналу, запровадження інформаційних технологій, управління логістикою тощо) дали змогу виділити такі п'ять ключових фінансових здібностей, які позитивно впливають на якість діяльності підприємства і можуть бути представлені у вигляді стовпців (колон), на яких тримається фінансова структура організації (рис. 2).

Рис. 2. Організація високоефективної фінансової діяльності

Джерело: [10].

На наше переконання, організація фінансової діяльності за таким сценарієм дозволить мінімізувати ризики і підвищити рівень фінансово-економічної безпеки суб'єктів господарювання.

Фінансова служба на підприємстві є складовою його організаційної структури, а отже, закономірним є вплив на неї організаційно-управлінської структури підприємства. Її функціонування у межах прийнятої на підприємстві моделі сприяє забезпеченню

високоєфективної діяльності не лише окремих структурних підрозділів, але й в цілому суб'єкта господарювання. У ринковому середовищі фінансова структура організації повинна сприяти формуванню культури, орієнтованої на створення вартості, покращення управління якістю, капіталом і підприємницькими ризиками. До того ж до функціонування фінансової служби висувають вимоги власники підприємства, інвестори, органи нормативно-правового регулювання, постачальники і замовники. Все це обумовлює специфіку вимог до організації цього структурного підрозділу, яка повинна здійснюватись у межах видів діяльності, відповідати стратегії функціонування і розвитку суб'єкта підприємництва та ринковим умовам господарювання.

На рівні суб'єкта підприємництва згідно з П(С)БО виділяють такі види діяльності (рис. 3): операційна, фінансова, інвестиційна.

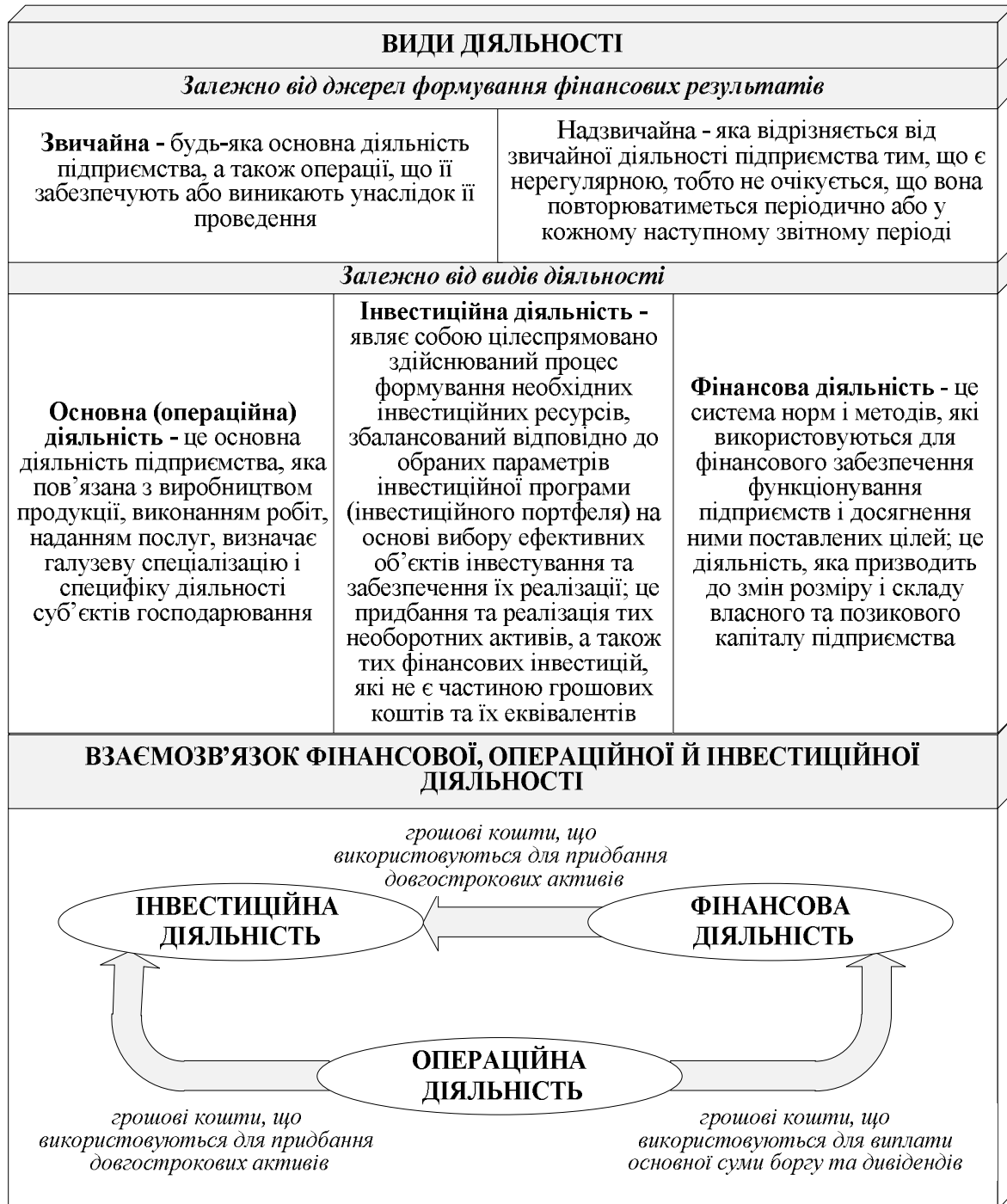

Рис. 3. Класифікація видів діяльності суб'єктів підприємництва, їх взаємозв'язок та взаємодія
Джерело: складено авторами.

Операційна – є основною діяльністю підприємства, яка пов'язана з виробництвом продукції, виконанням робіт, наданням послуг, визначає галузеву спеціалізацію і специфіку діяльності суб'єктів господарювання.

Інвестиційна діяльність – являє собою цілеспрямовано здійснюваний процес формування необхідних інвестиційних ресурсів, збалансований відповідно до обраних параметрів інвестиційної програми (інвестиційного портфеля) на основі вибору ефективних об'єктів інвестування та забезпечення їх реалізації; це придбання та реалізація тих необоротних активів, а також тих фінансових інвестицій, які не є частиною грошових коштів та їх еквівалентів.

Фінансова діяльність – це система норм і методів, які використовуються для фінансового забезпечення функціонування підприємств і досягнення ними поставлених цілей; це діяльність, яка призводить до змін розміру і складу власного та позикового капіталу підприємства.

Застосовуючи розглянуту класифікацію, слід мати на увазі, що віднесення операцій до відповідної групи залежить передусім від характеру господарської діяльності підприємства. Наприклад, інвестиції в цінні папери зазвичай є інвестиційною діяльністю підприємства, але для інвестиційної компанії вони будуть відноситись до основної (операційної) діяльності.

В організаційній та управлінській роботі підприємств посідає особливе місце фінансова діяльність, оскільки від неї залежить своєчасність та повнота фінансового забезпечення виробничо-господарської діяльності та розвиток підприємства, виконання фінансових зобов'язань перед державою та іншими суб'єктами господарювання і т. ін.

Успішна інвестиційна та операційна підприємницька діяльність можлива лише за наявності надійного фінансового фундаменту, тобто достатнього обсягу капіталу, а отже, від фінансування, яке являє собою мобілізацію підприємством необхідних для виконання поставлених перед ним планових завдань фінансових ресурсів. Саме до фінансування підприємства зводиться основний зміст фінансової діяльності у вузькому розумінні.

Рух грошових коштів у результаті фінансової діяльності відображаються у статтях фінансової звітності як «довгострокові зобов'язання» та «поточні зобов'язання». До типових прикладів руху коштів у результаті фінансової діяльності слід віднести: надходження власного капіталу, отримання і погашення позичок, сплата дивідендів.

Організація фінансової діяльності підприємства орієнтована на підвищення ефективності виробництва товарів (надання послуг, виконання робіт).

З огляду на специфіку руху коштів у межах фінансової діяльності можна зазначити її вирішальний вплив на процеси генерування вартості підприємства і динаміку коливання такої вартості. Зауважимо, що оптимізація структури капіталу (оптимізація фінансування) сприяє зменшенню затрат на його залучення і створює фінансову базу для успішної операційної та інвестиційної діяльності.

Суттєвою причиною кризового стану багатьох вітчизняних підприємств на сучасному етапі розвитку української держави є неналежне виконання фінансовими службами покладених на них функцій і завдань, зокрема відсутність або неналежний рівень фінансового планування (бюджетування) та фінансового й економічного аналізу, роботи щодо оптимізації структури активів та пасивів дій щодо мінімізації загроз і ризиків навколишнього середовища тощо. Одна з причин такого становища пов'язана із недосконалістю управлінської й організаційної структури. Зокрема, відповідальність за всю фінансову роботу на підприємстві покладається на бухгалтерію, а фінансові служби або взагалі відсутні, або їх завдання є невизначеними, що потребує проведення ґрунтовних теоретико-прикладних досліджень та застосування передового світового досвіду.

Висновки. Узагальнення теоретичних основ організації фінансової діяльності підприємства дали змогу зробити наступні висновки. В результаті дослідження наукової літератури визначено завдання, напрями та цілі фінансової діяльності підприємства. Зокрема визначено основні аспекти, які доцільно відображати у системі цілей, структуровані пов'язані з ними проблеми і конфлікти. Сформульовані висновки створюють базу для удосконалення теоретичних аспектів організації фінансової діяльності підприємства і проведення подальших досліджень.

Список використаних джерел

1. Мартюшева Л. С. Фінансова діяльність суб'єктів підприємництва : навч. посіб. / Л. С. Мартюшева, Л. О. Меренкова. – Х. : ХНЕУ, 2008. – 218 с.
2. Аранчій В. І. Фінанси підприємств : навч. посіб. / В. І. Аранчій. – К. : Професіонал, 2004. – 304 с.
3. Азаренкова Г. М. Фінанси підприємств : навч. посіб. / Г. М. Азаренкова, Т. М. Журавель, Р. М. Михайленко. – К. : Знання-Прес, 2009. – 299 с.
4. Фінанси підприємств : підручник / А. М. Поддєрьогін, М. Д. Білик, Л. Д. Буряк та ін. ; за ред. А. М. Поддєрьогіна. – Вид. 6-те, перероб. і доп. – К. : КНЕУ, 2006. – 552 с.
5. Бердар М. М. Фінанси підприємств : навч. посіб. / М. М. Бердар. – К. : ЦУЛ, 2010. – 352 с.
6. Загородній А. Г. Фінансово-економічний словник / А. Г. Загородній. – К. : Знання, 2007. – 1072 с.
7. Зятковський І. В. Фінансова діяльність суб'єктів господарювання : навч. посіб. / І. В. Зятковський, Л. І. Зятковська, М. В. Романів. – Чернівці : Золоті литаври, 2007. – 274 с.
8. Фінансова діяльність суб'єктів господарювання: навч.-метод. посіб. для самост. вивч. дисц. / О. О. Терещенко, Я. І. Невмержицький, А. П. Куліш та ін. ; за заг. ред. О. О. Терещенка. – К. : КНЕУ, 2006. – 312 с.
9. Господарський кодекс України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/436-15>.
10. Кравчук О. М. Фінансова діяльність суб'єктів підприємництва : навч. посіб. / О. М. Кравчук, В. П. Лещук. – К. : Центр учбової літератури, 2010. – 504 с.

References

1. Martuyusheva, L.S., Merenkova, L.O. (2008). *Finansova diyalnist subiektiv pidpriemnytstva [Financial activity of business entities]*. Kyiv: KHNEU (in Ukrainian).
2. Aranchiy, V.I. (2004). *Finansy pidpriemstv [Finances of enterprises]*. Kyiv: Profesional (in Ukrainian).
3. Azarenkova, H.M., Zhuravel, T.M., Mykhaylenko, R.M. (2009). *Finansy pidpriemstv [Finances of enterprises]*. Kyiv: Znannya-Pres (in Ukrainian).
4. Poddierohin, A.M. (ed.), Bilyk, M.D., Buryak, L.D. et al. (2006). *Finansy pidpriemstv [Finances of enterprises]*. Kyiv: KHNEU (in Ukrainian).
5. Berdar, M.M. (2010). *Finansy pidpriemstv [Finances of enterprises]*. Kyiv: TSUL (in Ukrainian).
6. Zahorodniy, A.H. (2007). *Finansovo-ekonomichniy slovnyk [Financial and Economic Dictionary]*. K.: Znannia (in Ukrainian).
7. Zyatkovskiyii, I.V., Zyatkovska, L. I., Romaniv, M. V. (2007). *Finansova diialnist subiektiv hospodariuvannia [Financial activities of business entities]*. Chernivtsi: Zoloti lytavry (in Ukrainian).
8. Tereshchenko, O. O., Nevmerzhytskyi, Ya.I., Kulish, A.P. et al. (2006). *Finansova diialnist subiektiv hospodariuvannia [Financial activity of business entities]*. Kyiv: KNEU (in Ukrainian).
9. *Hospodarskyi kodeks Ukrainy [The Commercial Code of Ukraine]* (2003, January 16). Retrieved from <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/436-15>.
10. Kravchuk, O.M., Leshchuk, V.P. (2010). *Finansova diialnist subiektiv pidpriemnytstva [Financial activity of business entities]*. Kyiv: Tsentр uchbovoyi literatury (in Ukrainian).

Шишкіна Олена Вікторівна – кандидат економічних наук, доцент, доцент кафедри фінансів, банківської справи та страхування, Чернігівський національний технологічний університет (вул. Шевченка, 95, м. Чернігів, 14027, Україна).

Шишкіна Елена Викторовна – кандидат экономических наук, доцент, доцент кафедры финансов, банковского дела и страхования, Черниговский национальный технологический университет (ул. Шевченко, 95, г. Чернигов, 14027, Украина).

Shyshkina Olena – PhD in Economics, Associate Professor, Associate Professor of Department of Finance, Banking and Insurance, Chernihiv National University of Technology (95 Shevchenka Str., 14027 Chernihiv, Ukraine).

E-mail: shyshkina.olena.v@gmail.com

Баранець Аліна Анатоліївна – студентка кафедри фінансів, банківської справи та страхування, Чернігівський національний технологічний університет (вул. Шевченка, 95, м. Чернігів, 14027, Україна).

Баранец Алина Анатольевна – студентка, кафедры финансов, банковского дела и страхования, Черниговский национальный технологический университет (ул. Шевченко, 95, г. Чернигов, 14027, Украина).

Baranets Alina – student of Department of Finance, Banking and Insurance, Chernihiv National University of Technology (95 Shevchenka Str., 14027 Chernihiv, Ukraine).

E-mail: angel03080309@gmail.com